

Dossier «E-learning a l'economia i l'empresa»

ENTREVISTA

Albert Sangrà: «L'aposta de les organitzacions, universitàries o no, per l'e-learning ha de ser estratègica»

Joan Miquel Gomis

Director d'Oikonomics

Professor dels Estudis d'Economia i Empresa (UOC)

RESUM El professor de la UOC Albert Sangrà està considerat un dels experts internacionals més destacats en el camp de l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació en l'àmbit de l'educació i la formació. En aquesta entrevista reflexiona sobre els aspectes clau de l'e-learning, com són la seva base conceptual, les seves modalitats o la seva influència a les universitats presencials tradicionals. Albert Sangrà aborda també qüestions d'actualitat en aquest àmbit com el desenvolupament dels Massive Open Online Course (MOOC), el treball i l'avaluació de les competències en entorns virtuals i l'aplicació de l'e-learning en l'empresa, així com la col·laboració entre empresa i universitat. La principal conclusió de l'entrevista és que les institucions, universitàries o no, que apostin per l'e-learning, ho han de fer estratègicament. Així mateix, han d'entendre que l'e-learning va més enllà dels desenvolupament de continguts i que per tant requereix una metodologia docent específica planificada a llarg termini. A més, considera que, en aquest entorn, empreses i universitat estan condemnades a entendre's, tot i que en els darrers temps s'hagin distanciat.

PARAULES CLAU e-learning; MOOC (Massive Open online Course); competències; governança universitària

E-learning has to be strategic for organizations, whether universities or otherwise

ABSTRACT Professor Albert Sangrà of UOC is considered one of the most outstanding international experts in information and communication technologies (ICT) in the field of education and training. In this interview, he thinks over several key aspects on e-learning, such as its conceptual base, its modalities or its influence in the traditional in-class universities. Albert Sangrà also tackles current issues in this field, like the development of the Massive Open On-line Course (MOOC), the work and evaluation of competences in virtual learning environments and the application of e-learning in companies, as well as the collaboration between companies and university. The main conclusion of the interview is that any kind of institution that bet for e-learning, being a university or not, has to do it strategically, understanding that e-learning goes beyond the development of teaching contents.

Therefore, it requires a specific educational methodology planned on a long-term basis. In an e-learning context, he considers that companies and universities are doomed to collaborate closely, thus reversing the existing gap between them.

KEYWORDS *e-learning; MOOC (Massive Open online Course); competences; university governance*

Albert Sangrà està considerat un dels experts internacionals més destacats en el camp de l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) en l'àmbit de l'educació i formació, i en particular en les polítiques, l'organització, la gestió i el lideratge en la implantació de l'*e-learning* i l'assegurament de la seva qualitat. Doctor europeu en Pedagogia per la Universitat Rovira i Virgili i postgraduat per l'Open University del Regne Unit i per la Universitat de Harvard, és professor dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i investigador d'Edul@b. Ha estat director del eLearn Center, centre d'investigació, innovació i formació de la UOC (2011-2013) i del màster universitari en Educació i TIC (*e-learning*) d'aquesta universitat entre 2006 i 2012. Actualment, a més d'assessor i membre de diferents comitès científics, és també vicepresident de la European Foundation for Quality in E-learning (EFQUEL).

Joan Miquel Gomis: Què és i què no és l'*e-learning*?

Albert Sangrà: Amb relació a aquest concepte hi podem trobar diverses interpretacions. Des del meu punt de vista, sustentat en els treballs dels experts internacionals més destacats, podem definir l'*e-learning* com una modalitat d'ensenyament i aprenentatge basat de manera total o parcial en l'ús de diferents tecnologies a l'abast i que faciliten un major accés a la formació. Però hi ha un factor determinant. Amb aquests nous dispositius que faciliten les noves tecnologies, la formació no només ha de ser més flexible, sinó que ha de ser també qualitativament millor. Això significa que l'*e-learning* no es pot basar només a facilitar l'accés de manera eficient a uns determinats continguts. Aquests continguts han de formar part d'un sistema formatiu desenvolupat amb una metodologia d'acompanyament i de seguiment del treball de l'estudiant. Aquells sistemes que només faciliten l'accés a un determinat contingut, sense cap metodologia, no es poden considerar *e-learning*, o almenys han de considerar-se d'un nivell d'assoliment inferior, ja que aquesta modalitat ha d'aportar valor afegit i per tant millorar la formació.

J.M.G.: Podem parlar de diverses modalitats d'*e-learning*?

A.S.: Una primera distinció de models ens la podrien facilitar la diferenciació dels conceptes de *formació virtual total* o la *formació blended*, una solució híbrida que pretén incorporar i barrejar els avantatges de l'*e-learning* amb els de la formació presencial. Cal veure si en molts casos la *blended* no representa una visió molt centrada en aquells que estan oferint formació sense pensar en qui la rep. Hem de partir de la base que el millor sistema de formació és el que s'adapta millor a les necessitats del qui l'ha de rebre. I per a determinades persones un sistema híbrid no és la millor solució mentre sí ho és la formació en línia. No hi ha un sistema millor que un altre. Cal trobar el sistema més adequat per a cada necessitat.

Hi ha models que demanen o que proposen un acompanyament en el procés d'aprenentatge, de manera que es faciliti la interacció entre estudiant i professor. És molt important identificar en les metodologies educatives si hi ha col·laboració entre estudiants i analitzar com es vehicula. Cal veure si la metodologia docent aplicada fomenta aquesta col·laboració. I és molt important analitzar quin tipus d'avaluació es fa: si es puntual o continuada en el temps, o si es fa només al final del procés d'aprenentatge. Tot aquests elements convenientment estructurats i combinats conformen els diferents models d'*e-learning*.

J.M.G.: Els anomenats MOOC (Massive Open Online Course) representen una nova modalitat d'*e-learning*?

A.S.: El MOOC és una d'aquestes modalitats. M'atreveria a dir que és una de les modalitats més simples i per tant una de les que pot assolir resultats també més limitats. El sistema de facilitar l'accés a uns determinats continguts o informació perquè l'estudiant els treballi pel seu compte ja fa anys que està inventat. L'educació a distància basada en l'estudi independent ja es va introduir als Estats Units a principis del 1900. Conceptualment no representa cap innovació disruptiva. És un model més. El problema del MOOC és que és un sistema que suposa que l'estudiant col·laborarà i compartirà coneixement, és a dir, interactuarà amb altres estudiants amb els quals comparteix aula virtual. Però la metodologia que s'aplica en aquests cursos no ho incentiva. Per tant, aquesta col·laboració entre estudiants es pot produir, en tot cas, de manera aleatòria, quedant en mans de l'atzar.

Hi ha estudis que demostren que després de la primera setmana, superat l'efecte novetat, l'índex de col·laboració entre estudiants en aquests cursos baixa en picat i en alguns casos passa a ser inexistent. Per tant, no s'assoleixen els objectius. Un altre problema és que s'està implantant un sistema d'avaluació en línia de tipus tradicional que no ens informa de les competències finals reals que l'estudiant ha assolit.

Els MOOC tenen mancances que segur que s'aniran millorant. Considero que s'hi introduiran progressivament millores que al final podran acabar donant com a resultat un nou model.

J.M.G.: Com valora, en aquest context, l'estratègia de les universitats nord-americanes d'elit amb aquests MOOC?

A.S.: Considero que aquestes universitats utilitzen els MOOC amb dos objectius. El primer, des d'una perspectiva de màrqueting, que no sé si els acabarà donant resultats, perquè tinc la sensació que el públic al qual es dirigeixen no és el mateix que després s'acaba matriculant a una universitat d'aquestes característiques. En segon terme, hi ha qui opina que aquesta és una estratègia de màrqueting que, més que matrícules, persegueix obtenir una determinada reputació innovadora que vol mostrar al món la capacitat d'aquestes institucions.

La realitat, però, és que mentre estan fent extensibles els MOOC de manera gratuïta, segueixen fent les classes presencials en programes que a més costen molts diners. El més curiós de tot és que, aquestes mateixes universitats que promocionen els MOOC, després no reconeixen els crèdits d'aquests cursos en les seves pròpies titulacions oficials en les quals cobren uns preus molt elevats de matrícula. És una mica contradictori i per tant em plantejo si no hi ha una certa hipocresia. En aquests moments, els MOOC són molt comercials, però poc educatius... Encara que hi ha qui això no ho comparteix, és clar, i és respectable.

J.M.G.: El MOOC no podria representar un experiment de models de formació *low cost*?

A.S.: En aquest context tenim un triangle amb tres vèrtex que representen l'*accés*, la *qualitat* i el *cost*. En el moment que modifiques un d'aquests vèrtex, es modifiquen els altres. Hi ha qui vol donar el màxim accés al major nombre possible d'estudiants, al mínim cost. Però s'ha de tenir en compte que la modificació d'aquests dos vèrtexs afecta directament també l'altre, en aquest cas, la qualitat. Com baixes el cost, sense afectar la qualitat i facilitant el màxim d'accés? No és fàcil. Si fos fàcil, ja estaria inventat. I no és senzill, perquè un dels mecanismes que s'utilitza per abaratir els costos consisteix a reduir el paper del docent. Però és evident que si t'estalvies el cost del docent, estàs rebaixant també la qualitat i, per tant, els resultats no poden ser els mateixos. Durant quant de temps serà sostenible pensar que la qualitat de l'ensenyament pot ser la mateixa amb docents que sense docents? Aquest és el tema.

Entre aquests tres vèrtexs s'aniran fent equilibris. A la UOC hi ha coses que ja hem experimentat: tenim un nombre d'estudiants determinat per aula, professor i tutor. I hem aconseguit un cert equilibri, al qual no podem renunciar, entre la qualitat i el cost. Jo crec que els MOOC tendiran també a buscar l'equilibri. Avui, però, l'aprenentatge amb els MOOC és molt superficial.

J.M.G.: Les universitats presencials tradicionals, com estan reaccionant davant d'aquest nou escenari?

A.S.: Totes les universitats tradicionals presencials, d'alguna manera o altra, estan entrant en l'*e-learning*. Per la seva pròpia naturalesa, és difícil que vagin cap a models completament en línia i tendeixen a anar cap a models híbrids o a oferir alguns cursos o programes en línia. Però el valor afegit que aporten avui és la presencialitat. Aquest valor, però, s'està posant en dubte: totes aquestes universitats estan oferint realment algun valor afegit amb la seva presencialitat? Alguns estudis demostren que hi ha estudiants joves que ho qüestionen. En aquest sentit, veurem molts canvis en els propers anys.

J.M.G.: Les competències es poden treballar igual en un entorn virtual que en un de presencial?

A.S.: Si es vol obtenir el mateix resultat, no es pot treballar de la mateixa manera, perquè els entorns de treball són diferents. Si en els dos casos es tenen els mateixos objectius, com que els mitjans són diferents, la metodologia també ha de ser diferent per a obtenir el mateix resultat. Per això, sovint, la mera translació del que es fa presencialment a l'entorn virtual no dona els resultats esperats. Per tant, s'han de dissenyar les accions de manera diferent. S'han de posar en joc les habilitats dels estudiants i si virtualment hi ha activitats que no es poden desenvolupar de manera pràctica com en la universitat presencial, s'han d'establir mecanismes, per exemple a través de les simulacions, per a assolir els mateixos objectius, posant a l'estudiant en un entorn de simulació real.

Per tant, les competències que es poden adquirir poden ser les mateixes i en el mateix nivell, i en alguns casos fins i tot superiors, però la tipologia de les activitats molt probablement haurà de ser diferent. Un bon disseny del procés d'aprenentatge és fonamental en aquest sentit.

J.M.G.: L'avaluació per competències ens pot portar cap a un escenari en el qual hi hagi institucions que puguin certificar-les a qui acreditat haver-les adquirit amb aprenentatges no formals?

A.S.: Hi ha experiències d'aquest tipus en algunes universitats canadenques i nord-americanes. De fet, la UOC s'ha mogut també en aquest sentit, però encara ens queda molt camí per recórrer. Hem començat a vehicular un cert reconeixement específic de l'experiència adquirida a través d'aprenentatges de caràcter no formal. Hem establert un protocol i veiem que és possible avaluar competències en aquesta línia. Però encara cal desenvolupar-ho molt.

Pot passar que en aquests tipus de processos hi hagi institucions, no estrictament universitàries, dedicades exclusivament a l'acreditació. Es podria arribar a establir una relació com la que es planteja, per exemple, entre les acadèmies d'anglès, on es pot aprendre un idioma, els coneixements del qual posteriorment s'ha d'acreditar amb un examen oficial en una institució que certifica el nivell de l'estudiant. No descarto que pugui donar-se aquest escenari, encara que hauríem de ser conscients del seu significat i dels efectes col·laterals que això pot tenir.

En definitiva, en aquest entorn, els rols poden canviar. Al final podria ser que la institució que fa l'avaluació sigui una institució externa o fins i tot una empresa. En un procés d'aquestes característiques hi ha el risc d'aparició de monopolis que acabin controlant els continguts i competències que cal desenvolupar a les universitats, perquè ells acabaran avaluant, certificant i, per tant, dissenyant el currículum. Aquest escenari esdevindria molt perillós pel creixement i desenvolupament de la societat en general. Però pot passar. I podria passar també que les pròpies universitats al final només validin aquestes competències. De moment, estem lluny d'això, perquè la única cosa que validem ara són coneixements i continguts puntuals a través d'exàmens, però és possible avaluar competències i fer-ho de manera diferent.

J.M.G.: Per què hi ha empreses que volen invertir en el món de l'educació com a propietàries d'universitats?

A.S.: És un problema de la simplificació del concepte d'educació. Hi ha empreses que creuen que poden obtenir un rendiment econòmic immediat en allò que per a elles és un negoci. Recordo que tres grans institucions ja van intentar invertir en aquest camp fa 10 anys, dues als Estats Units i una a Anglaterra i totes tres van fracassar després d'haver invertit entre 40 i 80 milions de dòlars. A partir del negoci dels continguts, volien obtenir un benefici immediat sobre la inversió. Això forma part d'aquesta concepció errònia que la formació és simplement contingut. Més que cursos a la xarxa, són recursos a la xarxa. Els fracassos de la UK e-University i la Fathom University són casos paradigmàtics.

Les empreses que són proveïdores de contingut tenen un problema amb aquest plantejament, ja que pensen que tot es redueix a una qüestió de contingut, quan l'educació és molt més que això. El contingut és una part molt important, però hi ha molt més. Si no, amb l'existència de tutorials, s'haurien acabat totes les institucions formatives. No caldrien. Entenc que ara tampoc passarà, per molt que pensin que facilitant continguts la formació s'impartirà amb el mateix nivell de qualitat. Aquests processos són molt complexos, necessiten maduració en un entorn en el qual el factor humà és clau.

El fet que algunes empreses vulguin crear la seva pròpia universitat i explotar-la com a tal no sembla que sigui una iniciativa per millorar la qualitat del sistema, sinó com a negoci empresarial. Des del punt de vista social, no sembla que sigui aconsellable que les empreses passin a ser els propietàries de les universitats, però això és ideològicament opinable.

J.M.G.: Com hauria de ser, en aquest context, la col·laboració entre empresa i universitat?

A.S.: La universitat i les empreses estan condemnades a entendre's. La meva percepció és que convindria que ambdues anessin de la mà en moltes coses. Però caldrien canvis de mentalitat per ambdues parts.

D'una banda, caldria que la universitat entengués que hi ha maneres d'actuar i d'organitzar-se diferents a les que històricament hem viscut dins de les institucions universitàries: haurien de ser més àgils i més efectives. D'altra banda, caldria que les empreses s'adonessin que la formació és una cosa que cal prendre's seriosament, tot i que n'hi ha que ja ho fan. La universitat en això les pot ajudar. Amb aquesta col·laboració universitat-empresa hi guanyaria tothom: la universitat, l'empresa, però sobretot el teixit social en general. Però a vegades tinc la sensació que hi ha empreses que entenen que fer coses amb les universitats pot ser més una càrrega que un avantatge, com si pensessin que la universitat no els hi cal per fer aconseguir els seus objectius. Crec que s'equivoquen, però tinc la sensació que en aquest sentit hem anat enrere i que, en general, fa 10 o 12 anys hi havia més interès a col·laborar, però ara sembla que predomini la idea que l'empresa pot avançar sola. Crec que hauríem de fer un esforç per entendre'ns més i millor.

J.M.G.: Els avantatges de l'e-learning s'estan aprofitant bé en l'àmbit empresarial?

A.S.: S'està utilitzant molt però, efectivament, la pregunta és si s'està utilitzant bé. S'utilitza molt, perquè les empreses han identificat els beneficis econòmics que representa en l'estalvi de no haver de desplaçar el personal perquè es formi, amb la corresponent despesa associada. L'e-learning presenta avantatges en aquest sentit i fins i tot permet programar la formació fora de l'horari laboral...

Òbviament, aquesta és una visió errònia. Si no inverteixes en formació, el benefici tampoc no t'arribarà. En general, no s'està fent prou bé, perquè es va cap a una formació adreçada a petites «píndoles» mancades de context en la formació i això no és sempre la solució. Encara que parlem d'una formació més professional, hauria de ser integrada. Encara que sigui formació especialitzada i professionalitzadora, és convenient que aquests cursos es desenvolupin en un context de formació integral i metodològicament adequat.

L'empresa ha de tenir confiança en la formació en línia i entendre que un dels components clau perquè qualitativament funcioni és el factor humà, amb docents que han d'estar formats. Una inversió en formadors. amb

visió a llarg termini, donarà millors resultats que una gran inversió en una gran infraestructura tecnològica, que en molts casos molt aviat queda obsoleta.

Ensenyar i aprendre en un entorn virtual té unes característiques específiques que s'han de treballar. Si això es fa, els resultats són bons i hi ha exemples que ho demostren. El que demanaria a les empreses és que no tinguin massa pressa. A vegades es volen resultats molt immediats quan l'impacte de la formació es a mitjà i a llarg termini.

J.M.G.: L'aposta per l'*e-learning* ha de ser, per tant, estratègica?

A.S.: Absolutament. És una idea que serveix per a les empreses i també per a les institucions universitàries. El desenvolupament de l'*e-learning* ha de ser un tema estratègic que afecta el conjunt de l'organització i s'ha de fugir de la cerca de resultats a molt curt termini. Comporta una definició clara d'objectius i el disseny dels mecanismes i les accions que ens han de permetre assolir-los. Si això es fa així, els resultats són òptims.

Joan Miquel Gomis

jgomisl@uoc.edu

Director d'Oikonomics

Professor dels Estudis d'Economia i Empresa (UOC)

Doctor pel departament d'Economia i Organització d'Empreses de la UB. Llicenciat en Ciències de la Informació per la UAB. Director del programa (grau) de Turisme dels Estudis d'Economia i Empresa de la UOC. Ha estat codirector acadèmic (2006-2010) del màster sobre Gestió, política i estratègia de les destinacions, turístiques organitzat conjuntament per la UOC i l'Organització Mundial del Turisme (OMT). Les seves àrees d'especialització se situen en l'àmbit de la direcció estratègica de l'empresa turística, l'aplicació de les TIC en la distribució i en l'àmbit de la responsabilitat social. Membre del grup de recerca GRATET.
<http://www.uoc.edu/webs/jgomisl/CA/curriculum/index.html>

Els textos publicats en aquesta revista estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement 3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los, comunicar-los públicament i fer-ne obres derivades sempre que reconegueu els crèdits de les obres (autoria, nom de la revista, institució editora) de la manera especificada pels autors o per la revista. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/es/deed.ca>.

